

محاسبات چہہ سامی عقبہ علیہ گشت و از مراتب ملک و مال بعرض والا رسانید و بدانچہ
 مامور گشت بعل در آورد و درین تاریخ بست و شش لک روپیہ از خزانه عنایت
 بر او بخش مرحمت گردید پس از نہ مقام ہزبان مذکور کوچ نمودہ بفر و شوکت و بخت
 و اقبال بر فیل سوار شدہ لوئے توجہ بر سپہرا فراختند و خلایق را از مشاہدہ خورشید
 جمال چہان آراے شہنشاہ چہان و بادشاہ نوجوان دیدہ امید رویشناہی پذیرفت
 و جمعیت و اسودگی طرح آشنای و الفت انگند ساکنان ان شہر چون بیامن اطفال
 بیکران و آثار عدل و احسان والا جان تازه یافتند بودند از خورد و بزرگ از ہر گوشہ
 زبان و عادت ناگشودند و بلسان چال مضمون این مقال ادا نمودند نظر

خدایا ورا مملکت پروا	سکندر سر پیرا چہان داوا
ز ادم بپیراٹ عالم تراست	چہان بادشاہی مسلم تراست
ہین گوہر سلک ادم توئی	ہین میوہ بارغ عالم توئی
چہان سر بسر در پناہ تو باد	سر دشمنان خاک راہ تو باد

عمارات دارا شکوہی بہ نزول ہمایون زینت یافت و جمعی کثیر از امرای و ضابطہ مناصب
 سراز شدند از انجملہ خلیل اللہ خان از اصل و اصنافہ ب منصب شش ہزاری
 و شش ہزار سوار و چہار ہزار دو اسپہ سراز گشت و نند امین خان بدستور سابق
 بخدمت میر بخش گری سر بسندی یافت پیش ہنہا و خاطرہ انا ان بود کہ در ساعت مسعود
 احرار دولت ملازمت حضرت اعلیٰ نمایند و در استر ضائے خاطر ملکوت مناظر
 کوشیدہ و عذر وقوع حوادث در میان آوردند و بالکلیہ حجابے کہ حادثہ شدہ سر ترفع
 سازند از انجا کہ حضرت اعلیٰ ساکمال توجہ بحال خسران مال دارا شکوہ بود و بر عایت
 خاطر او چشم از صلاح دولت پوشیدہ در اصلاح و تربیت ان نہاں سبے اثر
 میگویشیدند و ضامنند نہ کہ خدیو گیہان بلازمت بگوشند لاجرم بکم تقاضائے
 وقت خدیو افاق ترک عزم ملازمت نمودند و در خال این حال خبر اقامت دارا شکوہ
 بشاہ چہان اباد و فراہم آوردن لشکر بقصد جنگ بمسامع والا رسید تہا ہن و تا خبر دیکر اباد
 صلاح دولت نہ داشتہ عزیمت بدافست دارا شکوہ مصمم نمودند و شاہ ہزادہ بچہ سلطان
 را دو لک روپیہ انعام مرحمت فرمودہ و کسب را با دگر استیضات اسلام خان را

اتالیق شامزاده و قاضی خان میر سامان را بلازمست حضرت والا و پرداخت مہات
بیوتات و حکیم نصرت خان را کہ بزاج اقدس آشنا بود براسے معالجہ یقیہ کوفت بعد عطا
سہ ہزار اشرفی مقرر کردند و ذوالفقار خان را بحر است قلعہ کبیر آباد نصب کردہ
ہست و دویم رمضان المبارک از کبیر آباد بعزم شاہجہان آباد نہضت
فرمودند **نظم**

ظفر از زمین نصرتش از یسار فلک یاور و اختر و نخت یار
زمین تابع و آسمان پیروشش بسان جم و شان کبیر و شش

روز اول ساحت بہادر پور مجیم سردقات اقبال گشت و درین روز شامزادہ محمد عظیم
بلازمست حضرت اعلیٰ رسیدہ پانصد مہر و چہار ہزار روپیہ نذر گذارنید حضرت اعلیٰ پیر
قرۃ العین خلافت خوشوقت مشدہ در اخوش گرفتند و انواع مہربانی نمودہ نصرت
فرمودند یک روز در ساحت بہادر پور مقام مشدہ از انجا در عمارات گہات مسامی
نزول واقع گشت و از ان منزل خانہ دوران را براسے تسخیر قلعہ الہ آباد کہ مسیہ قاسم
باشہ دارا شکر ہے مضبوط داشت و قاسم خان بہ فوجداری مراد آباد کہ محال مفسد خیرا
در اوست خان احمد بہ داری او و سہ و کیشیخ عبدالبقی بہ فوجداری اتا وہ تعیین شدند و
سخ نامہ رمضان المبارک کہ ساحت باغ سلیم پور مضرب خیام والا بود بہادر خان را از
اصل و اضافہ بمنصب چہار ہزاری و دو ہزار سوار نواختہ با جنود نصرت بتعاقب دارا شکر
تعیین فرمودند درین منزل فرخندہ ہلال عید الفطر از افق سعادت طلوع نمودہ عرصہ چہان با
بانو اسے بہجت و شادمانی و لوا مع عشرت و کامرانی نورانی ساخت کوس شادی بلند
و ازہ گشت و طنطنہ مبارک باوی بائین ہمایونی تازہ گردید درین روز بہجت افروز
شاہجہان عروت شایستہ خان خلف بزرگ اصف خان را بخطاب امیر الامرائے و
نصب جلیل القدر ہفت ہزاری ذات و مہمت ہزار سوار و اسبہ و انعام محالی
کہ بہت کرد و ام جمع داشتہ باشد سرافراز فرمودند و دیگر بندہ اسے در گاہ والا را
باضافہ مناسب و انعامات نواختند و دلیر خان کہ از نزد سلیمان مشکوہ آمدہ بود بلازمست
مقدس سرافراز گشتہ بمنصب ارجمند پنچہزاری و پنچہزار سوار و عبد اللہ خان ولد سعید خان

کہ او نیز از ہمراہی سلیمان شکوہ آمدہ بخطاب سعیدخانی و عنایت خسروانی سرانہ سزاوی یافت و عبدالمہدیگ ولد علی مردان خان و اعتماد خان و دیگر امرائے کہ رفاقت سلیمان شکوہ گذاشتہ آمدہ بودند بلازمست مشرف شدند۔

در بیان قیدگردیدن بادشاہ ہزارہ محمد مراد بخش

از آنجا کہ بادشاہان والا اقتدار ظلال حضرت افریدگار ہستند لہذا امر جلیل سلطنت و مشغل نبیل خلافت بسان رتبہ در گاہ الوہیت و مانند درجہ بارگاہ ربوبیت مقتضی عدم شریک

و انباز و از سہیم و ندیل مستغنی و بے نیاز است نظر

بے آنکس کہ ظل ذوالجلال است شریک چوں شریک حق محال است

شہنشہ فرومی باید در استلیم در کیتا بود در خورد و سہیم

چون کار فرمایان قضا منشور خلافت و جهان داری بنام نامی خدیو گیہان رقم اقبال کشیدہ و ذات قدسی را در سلطنت و شہر پاری تفرد و کیتا کے بخشیدہ از نیجبت از نقص

مشارکت شرکا مبرا میخوانند و مدعیان شرکت اندیش را حرامان نصیب سانشتہ چمن دولت و گلشن سلطنت اورا از نخل بے ثمر و دعوی داران معرا میدارند مصداق این مقال

احوال خسران مال مراد بخش است او از خود سری و بے وصلگی مدعی و شریک خلافت بود چتر و تخت و سایر لوازم فرمان روایی با خود داشت چون دید کہ امر سلطنت بخدیو

افاق قرار گرفتہ و زمام حل و عقد امور خلافت بکفایت اقتدار والا در آمدہ عرق حسد و پشیمانی او حرکت نمود و اغوائے خوش اندگویان و فتنہ جویان ضمیمہ سودا و غرور

و گردید و با وجود فقدان خزانہ و وجہ تنخواہ مواجب سپاہ و صدقہ و توفیر شکر گردید و بعضے امرائے نا عاقبت اندیش سا با انواع استتال بخود کشیدہ با صافہ مناصب

و خطا بہا سرافراز ساخت و اسباب شورش و سرکشی سرانجام دادہ خیال ہائے فاسد بخود راہ داد و در ہنگام نہضت موکب والا از اکیرا باداہمال ورزید و پیغام کرد کہ در بدایت

این شورش قرار چنان بود کہ بعد نسخہ بردار شکوہ خزاین و مالک با انصافہ بقسمت دراید اکنون عادہ با ایفائے باید اور و خدیو گیہان فرمودند کہ تا حال ہمہ در استکرہ بانجام

ترسیدہ بعد اتمام کاران بموجب قرار داد بعمل خواهد ورآمد بالفعل بر سر غنیمت باید رفت

مصلحت نیست کہ اینچنین خیالات فاسد بخاطر راه و مہند بہر حال اورا استمالت کردند
 وادرا از اکبر اباد برآمدہ عقب لشکر فیروزی اثر می آمد و در کمین فرصت انتظار می بود و
 بعد از فتح برداراشکوہ تا حال بملازمت نرسیدہ بود بخاطر مقدس رسید کہ بہر صورت
 ان بیظروبا دستگیر کردہ رفع شورش باید نمود بنا برین اندیشہ چہارم ماہ شوال کہ در صمد
 متہرا مورد سہراوقات اقبال بود در ان روز مراد بخش بملازمت رسید کجس تدبیر اورا
 دستگیر نمودہ خلافت لای شورش و فساد را تہ بند و بعد از دو پاس شب اورا بشیخ میر
 و دیرخان سپردند کہ قلعہ شاہجہان اباد بردہ مجوس گردانند روز دہم ازین سانحہ راجہ
 جے سنگہ کچھواہہ کہ از رفاقت سلیمان شکوہ بر خاستہ آمدہ و کرت سنگہ پسرش
 کہ پس از جنگ داراشکوہ بوطن رفتہ بود و رائے رائے سنگہ برادر زادہ راجہ
 جسونت سنگہ و ابراہیم پسر علی مردان خان کہ بعد از شکست داراشکوہ بمقتضائے
 نادانی سود از زیان نادانستہ ہمراہی مراد بخش اختیار کردہ بودند بعبادت استان
 بوس مشرف شدند و دیگر امرائے بادشاہی کہ در سلک رفاقت مراد بخش بودند
 بملازمت رسیدہ خلعت نوازش یافتند و اینچنین مجموعہ سپاہ و لشکر یانش کہ سابق
 و لاحق بست ہزار سوار بود بموجب حکم اقدس اعلیٰ بخشیان عظام جوق جوق و فوج فوج
 از نظر والا گذرانیدند ہمگنان بنا صب مناسب سرافرازی یافتند و خدیوگیہان
 بعد قطع مسافت و باغ اعزاباد واقع شاہجہان اباد رسیدند۔

در بیان بقیہ حکم احوال داراشکوہ

اد بعد فرار از اکبر اباد با پنج ہزار سوار بتاریخ چہار دہم رمضان المبارک در شاہجہان اباد
 رسیدہ و قلعہ شہر کہنہ کہ بنا سبت خرابی و بے رونقی شایان نزول او بود مانسند
 چغند بویرانہ فرود آمدہ بقصد سامان جنگ و سرانجام سپاہ اسپان و فیلیان و اجناس
 و امتعہ سرکار بادشاہی و امرا ہر جاہر چہ یافت تصرف می نمود و سلیمان شکوہ خلف بزرگ
 خود نوشت کہ از پتنہ بعد امرائے بادشاہی خود را در شاہجہان اباد برساند و با امرائے صوبی
 و فوجداران اطراف نوشتجات فرستادہ نزد خود طلبداشت چون پسرش نتوانست
 و موسم بر طگال رسید بخاطر اورد کہ سہارا از کثرت بارش و وفور گل و لاله سداہند

گردد در سیدن پناہور کہ گوشہ عافیت است مجال شود و مقارن این حال خبر توجہ موکب
 مقدس از اکبر اباد بجاتب شاہجہان اباد شنید ہذا مغلوب رعب و ہراس گشتہ بست و
 یکم رمضان از وہی روانہ لاہور شد و بیلیمان مشکوہ نوشت کہ اگر تو اندان روی اب
 جمنابراہ بوریہ و سہارن پور بجناب استعجال در سہرند رسیدہ بلاہور ملحق گرد و بعد رسید
 در سہرند دست نقدی بر اموال راجہ تو در مل متصدی انجا کہ خود را از دور اندیشی بگوشہ
 کشیدہ بجانب بکھی جنگل رفتہ بود دراز کردہ قریب بست لک روپیہ کہ در بعضی اکنہ
 از راجہ مذکور مدفون بود و مردم نشان داوند براوردہ متصرف گشت و چون بکنار
 دریائے ستلج رسید از جمیع گذر ہا کشتیہا فراہم آوردہ بعد عبور از ان دریا کشتی ہا را
 شکست و غرق نمودہ داؤد خان قریشی را کہ از سرداران عمدہ او بود بالمشکر دیگر برگزید
 تلون گذاشت و چنان بخاطر آورد کہ چون موسم برشکال است و راہبہا از گل و لاسے
 مسدود است و از طغیان اب دریا پایاب نایاب و کشتیہا مفقود تا آنکہ موسم برشکال
 نگذرد و راہ صاف و دریا پایاب نگردد و توجہ رایات والا بہمت لاہور صورت نخواہد بست
 در عرصہ این مدت بلاہور رسیدہ خزانہ بادشاہی کہ یک کرور روپیہ موجود است قورخانہ
 و توپ خانہ و اسباب تجل بدست آوردہ لشکر جمیع سازد و اما وہ پیکار گرد و بدین قصد
 لشکر بر معابر ستلج گذاشتہ روانہ گشت و ہفتہ ^{۱۲} ہم نشوال بلاہور رسیدہ داخل قلعہ
 بادشاہی گردیدہ در اطراف و اکناف ان صوبہ مردم را استمالت نامجات ملاحظت
 امین مبنی بر وعدہائے احسان فرستادہ سپاہ ان مرز بوم را از ہر جا و ہر قوم و قبیلہ
 ترغیب نوکری می کرد و نیز زمینداران و فوجداران ملتان و بہکھر و تہتہ کہ مجموع با قطع
 او متعلق بود و نیز لشکر ہائے پشاور و کابل را کہ بہایت خان ایالت انجا داشت خلعت
 فرستادہ بجانب خود دعوت می نمود و جہت انہ بادشاہی و قورخانہ و توپ خانہ و دیگر
 کار خانات کہ در لاہور بود دست تصرف دراز نمودہ بیدریغ بسپاہ و لشکر بیداد و بر
 تہیہ اسباب کار را بہت می گماشت و در اندک فرصت قریب بست ہزار سو
 فراہم آمد و راجہ راجہ روپ زمیندار نور پور کہ قبل از صفت ارائے عساکر والا بہوجب
 فرمان حضرت اعلیٰ از وطن خود روانہ کسر اباد شدہ بود و در میان دہلی و سہرند ملحق گردید

برفاقت اور لاہور رسید و خنجر خان فوجدار پیرہ و خوشاب فریفتہ افسون او گشتہ نیز
 آمدہ ملاقات نمود روز بروز مواد شوکت و اقتدار افزون می شد اگر یک چند از تہیب
 و رود عساکر منصور بہلت می یافت اغلب کہ جلوس بر سر سیلطنت می نمود و ہموارہ در اعوان
 نویمان بارگاہ والا خفیہ نوشتجات می فرستاد و نیز بامراستے صوبجات و راجپوتان کہ
 در اوطان بود و خطوط شورش انرا مشتکہ تخریر سرکشی و مخالفت با خدیوگیہان می نوشت
 و بہ بادشاہزادہ سلطان محمد شجاع بحکم ضرورت مصالحت نمودہ حرف دوستی و التیام
 در میان آوردہ مکانییب مواخات اسالیب نوشتہ اورا ترغیب حرکت از
 بنگالہ و تکلیف لشکرکشی و سپہ الای نمودہ مقرر ساختہ بود کہ چون خود در پنجاب تہیب
 اسباب شورش میناید او نیز از بنگالہ لواسے عزیمت تا الہ آباد برافزارد و مراتب
 مواثیق موکد بایمان در میان آورد کہ بعد حصول مدعا ملک و مال بسا وارت قسمت نماید
 افسون دارا شکوہ بجمہ شجاع اثر کرد و او از بنگالہ لشکرکشی نمود چنانچہ در جاکے خود بقلم
 خواہد آمد با جملہ دارا شکوہ اگر چه بحسب ظاہر در سرانجام سامان نبرد میکوشید لیکن در بطن
 مغلوب رعب ہراس گشتہ محار بہ ببا کہ ہمایون از حوصلہ طاقت خویش افزون میداشت
 و داعیہ رفتن بجانب ملتان و قندہار مینمود این معنی را بہ نزدیکان و محرمان خود ہر مزوایا
 میگفت و مردم بتفرس میدانتند کہ ہر گاہ موکب جاہ و جلال باین سمت توجہ نماید
 بے اقدام جرات در پیکار قدم بوادای فرار خواہد بہناد از تہیب از و اہنگ جدائی میکرد
 چنانچہ راجہ راجروپ بہ بہانہ آنکہ بوطن رفتہ سرانجام سپاہ و لشکر و استنالت
 قلوب زمینداران کوہستان نماید رخصت گشتہ جدا شد و بنا برصلحت پسر و
 وکیل خود را در لاہور گذاشت بعد چند روز پسر او نیز شبی برخاستہ رفت و نیز
 گور و ہراسے سجادہ نشین بابانانک کہ بالمشکر کثیر آمدہ بود بہ بہانہ فراہم آوردن لشکر
 بدر رفت و بچنین اکثر مردم جدا شدند و دارا شکوہ انتظار سلیمان شکوہ پسر بزرگ خود
 داشتہ در لاہور اقامت میداشت *

در بیان حاکم اسلمان شکوہ خلف بزرگ دارا شکوہ

او بعد ہر بہت بادشاہزادہ محمد شجاع بموجب طلب دارا شکوہ از قہنہ باراجبے سنگ

و دلیر خان بتجیل می آمد سه منزل از اباد گدگشته خیر انہزام دارا شکوہ شنید سنگ تفرقہ
 در سلک جمعیت لشکرش افتاد و مضطرب سر اسیمہ شدہ ثبات و استقلال از دست
 داد و راجہ جے سنگہ را طلبیدہ مشورت درخواست کرد راجہ مصلحت داد کہ چون لشکر
 ہمراہ داری بصوب دہلی مشتافتہ خود را بہ پدر برسان و اگر نتوانی صواب السنہ کہ بالہ ابا
 مراجعت نمودہ تار رسیدن خبر منفعہ در انجا بسربری چند انکہ سلیمان شکوہ راجہ را تکلیف
 رفاقت نمود او از عاقبت اندیشی راضی بہمراہی نگشت و صریح جواب ہم نہ داد و بمنزل
 خود آمدہ باز پیش او ز رفت سلیمان شکوہ روز دویم مقام کردہ بدلیرخان بگلش مصلحت
 کرد خان مشار آمد مصلحت داد کہ بالہ ابا مراجعت نمودہ از دریائے گنگ گزشتہ
 بشاہجہان پور مسکن افغان رفتہ در انجا لشکر از قوم افغانان و غیر ذالک فراہم آوردہ
 اچہ صلاح وقت خواہد بود بعہل خواہد در آمد و رفاقت او بشرط تدبیر قبول نمود راجہ جبنگہ
 بر این معنی اطلاع یافتہ و لیسرخان را کہ درین صورت محض خانہ خرابی او قسبیلہ بود
 ازین مقدمہ باز آوردہ در عزیمت رسیدن تعبیه خلافت با خود متفق گردانید روز
 دیگر کہ سلیمان شکوہ بموجب قرار داد بسمت الہ اباد کوچ کرد و لیسرخان عذر کردہ
 باراجہ در بہمان منزل مقام کرد و ہمچنین دیگر بندہاے بادشاہی و نیز جمعی از نوکران
 جدیدی او و پدرش کہ در اثناے این مہم نوکر شدہ بودند ترک ہمراہی کردند سلطان
 سلیمان شکوہ از وقوع این حال متحیر شدہ خواست کہ با جمعی کہ ہمراہ ماندہ بودند متوجہ
 بسمت دہلی شود باقی بیگ مخاطب بہ بہادر خان کہ از نوکران عمدہ دارا شکوہ و اہلبق
 او و سردار لشکر بود رفتن بسمت دہلی پسند نہ کردہ معہ صلابت خان بارہہ کہ او نیز
 پروردہ دولت دارا شکوہ بود بصوب الہ اباد عنان عزیمت بر تافت درین ایام
 قریب شش ہزار سوار ہمراہ بود بمقت روز در الہ اباد اقامت داشتہ ہر دم نقش
 تدبیر بر لوح خاطر می بست و ہر نفس بناے عزیمت بر صواب دید ہر کس می گذاشت
 ہر طایفہ مصلحتی اندیشیدند و ہر فرقہ تدبیرے می نمودند راے جمعی بر ان گشت کہ
 در الہ اباد رحل اقامت انداختہ ان حدود و پتنہ در ضبط باید آورد و برخی صلاح
 میدادند کہ در پتنہ رفتہ با محمد شجاع طرح صلح و الفت باید انداخت و با تفاق یکدیگر
 مہنگامہ شورش گرم باید ساخت و سادات بارہہ کہ عمدہاے دارا شکوہ بودند

در میان دو آب وطن داشتند صلاح میدادند که در میان دو آب رفته براه سہارن پور
 و بوریہ بہ پنجاب باید رفت سلیمان شکوہ کہ از اختلاف مشورت حیران بود این مصلحت
 را از ہمہ بہتر دانست چون کہ دارا شکوہ ہم با و نوشتہ بود کہ بہر حال از ان طرف گنگ
 آمدہ براه بوریہ خود را بہ پنجاب رساند از نجیبیت زیادتی اموال و کارخانجات و بعضی از
 پردگیان در قلعہ الہ آباد گذاشت و سید قاسم بارہہ را کہ از عمدہ نوکران دارا شکوہ
 حکومت و حراست ان قلعہ داشت ہما نجا گذاشتہ از دریائے گنگ عبور نمود و سٹے
 منازل می نمود و در ہر منزل نوکران خود و پدرش جدانی شدند و سلک جمعیت از ہم می
 گسخت تا آنکہ بہ پرگنہ ندینہ کہ باقطاع بیگم صاحب تعلق داشت رسیدہ کہ ورسے انجا با
 بامتعلقانش قید کردہ دست تطاول بہاں مسکنہ دراز نمودہ زیادہ از دو لک روپیہ بہت
 آورد و ازین منزل صلابت خان بارہہ از وجہا شدہ روانہ در گاہ والا گشت چون
 سلیمان شکوہ در بیچ گذر محال عبور از دریائے گنگ نیافت بہوانی داس دیوان
 بیوتات را کہ با مرزبان سری نگر معرفت داشت نزد او فرستاد و کشتیہا براسے
 عبور از آب گنگ از دستداد نمودہ در چاندی اقامت داشت درین اثنا امیرالامرا
 فدائے خان با جنود فیروزی رسیدہ مجاذی فرود آمدند سلیمان شکوہ تاب مقاومت
 نیاوردہ و مغلوب لشکر ہراس ویاس گشتہ و کوہ سری نگر را مان خود اندیشیدہ از
 چاندی کوچ کردہ بجانب سری نگر رفت کسان راجہ آمدہ اورا بکوہستان بردند و راجہ
 خود نیز آمدہ ملاقات نمودہ اظہار کرد کہ ولایت من جائے مختصر است گنجایش شکر می کہ
 ہشما است ندارو و معہذا راہ عبور اسپ و فیل و دیگر دو آب نیست اگر بودن شما انجا باشد
 سپاہ را مرخص کنند و با اہل و عیال و معدودے از نوکران بسر برند باقی بیگتہا در خان
 کہ بمرض سخت مریض بود خصت شدہ ہدا شد و بعد از بر آمدن کوہستان قالب ہتی
 کرد و سلیمان شکوہ کہ ورسے پرگنہ ندینہ را کہ سید بیگناہ بود با خواستے فتند
 سازان از ہم گذرانید و بعد ہفت ہشت روز کہ مشورت در چارہ خود می کرد و بر فتن
 سری نگر بنواستے کہ مرزبان انجا میگفت متفکر بود نوکرانش از بہبود حال او نومید گشتہ
 بودہ در کوہستان کہ راہہا با خستیار زمیندار بود جدانیتوانستند شدہہہ باتفاق
 خاطر نشان او ہا نمودند کہ رفتن سری نگر بطریقے کہ مرزبان یعنی راجہ میگوید خلاف

این حزم و احتیاط است چون لشکر منصور با نیطرت گنگ عبور نمیتواند کرد
 بالفعل اینطرف احدی راه نداشت از راهی که آمده ایم بسمت اله آباد مراجعت نمایم
 و از جانب سید قاسم باره قلعہ دار اله آباد خط گذرانیدند که محمد شجاع از بنگالہ آمده
 قصه اله آباد دارد و شاهی برگشته باله آباد بیاید در صورت سلیمان شکوه فسخ عربیت
 سری نگر نموده از زمیندارانجا عذر خواست و بر خه از جواهر مرصع آلات با و داده برای
 که آمده بود بسمت اله آباد برگشت و باز در پرگنه ندینه رسید مردانش که بجهت صلاح
 کار خود این مشورت داده بودند فرصت یافته اکثری جدا شدند همگی مقصد سوار
 با او ماندانها نیز در فک جدا شدن بودند سلیمان شکوه از بر آمدن کوهستان پیشان شده
 دانست که باین نط که صورت حال لشکر چنین است باله آباد نمیتواند رسید بالضرور
 از انطرف باز عزم سری نگر کرد و از ندینه معاودت نموده راهی گشت قاسم خان که تازه
 بر او اباد رسیده بود بقصد دستگیر کردنش در ندینه آمد پیش از رسیدنش سلیمان شکوه
 کوچ نموده افتان و خیزان پپاس کوه سری نگر رسید و درین روار و تمامی همراهانش جدا
 گزیدند و زوج و چندی از پر دگیان و خلاصه جوهر مرصع آلات و اشرفی در آن سر اسبگی همراه
 او رسید و کسان را چه آمده او را در سری نگر بردند *

در بیان جلوس حضرت پو جهان پرورنگ خلافت جهانسانی

چون حکمت کامله حضرت افریدگار داناسے بنان و اشکار اقتضای ان مینماید که در هر
 که حال روزگار باختلال گراید و مزاج زمانه از منبج اعتدال انحراف یابد بنا بر تجدید نظام کفر
 عالم کون و فساد و زینت پذیری این دیر کهن بنسباید افسر خلافت و فرمان روائی برفق
 بختیاری گذار فوز نام خستیار سلطنت و جهان کشای بقبضه اقتدار جهانمندی سپارد
 تا تک و ملت در غل رقتش از غل و نقصان امین گردد و سپاه در عیت در پناه سایه
 عاظتش ملین باشد و تم بر سر پر دولت باین نیست گذار و که احکام شریعت بر کسی
 نشاند و خلوت فرمان روائی باین قصد پوشد که بر منگان وادی احتیاج را تشریعت
 عطا و احسان بدست ند بکن و دانش و پیش خریدار متاع هنر و تمدن دان جوهر هنرستان
 باشد هر کشور صورت بیابان نبض بودشش مورد شود و هم دار الملک معنی از وجود

مسعودش رونق پذیرد و بہ تنظیم او امر الہی لوائے عزت و عظمت برافرازد و بجواہر
مفاخر ولالی معالی ممالک را بیاباید و از آنجا کہ بوارق این مجاہد و لوا مع این محاسن از
آغاز طلوع صبح ولادت از پیشانی نورانی ان مشمول عواطفت یزدانی واضح و لایح بود
لاجرم کار کھنای باقتضائے حکمت ربانی پیوستہ ابواب حصول امان و امانی
برروسے روزگار فرخندہ اثر می کشود و سبب جمعیت و کامرانی و تہیید موجبات خلقت
و جهان بینی مینمودند بخت ہوا خواہ بود و تحت چشم براہ روزگار دیدہ امید بر شاہراہ
نہادہ انتظار می برد و چون در ترصد و وصول این عید دل انسر روز روزی شمر و روز
مبارک جمعہ غرہ ذی قعد سال ہزار و شصت و ہفت ہجری مطابق یازدہم مرداد
الہی در عمارت دل نشین باغ اعزاباد مصرع

کہ ہمچو روضہ جنت مدام خورم باد

کار پردازان اشتغال سلطنت بساط نشاط گسترده جشنی والا و مجلسی دل کشا ترتیب
دادند و ابواب عیش و طرب برروسے عالیان کشادند نظم

جهان مجلس اسے از سر گرفت زمین را نگین دار در زر گرفت

چو گل عالی ساز عیش و طرب فراہم نمی آید از خندہ لب

بعد از انتقضائے پانزدہ گہری و بست و دوپل شہنشاہ کام بخش با بخت بیدار

و دل ہوشیار بر تخت سلطنت و سریر فرمان دہی جلوس اجلال فرمودہ پایہ افزائے

اورنگ و دیہم شدند نظم

برآمد بر اورنگ کشا ہنشی شرف دادش از فرطس الہی

شہنشاہ شد زینت افزای تخت وطن کرد اقبال در پائے تخت

چو از پاسے او تخت ہنر گرفت بانلاک خود را برابر گرفت

صدائے نقارہ شاد دیا نہ و نوائے کوس طرب بنوازشش گوش دولتخواہان بر خاست

و اہنگ زمزمہ تہنیت و گل بانگ ترانہ غنا از حضار محفل بہشت مشاغل برآمد آ

رفیع القدر و نوینان اخلاص نہاد تسلیات مبارک باد بجا آورده و رخور رتبہ و منزلت

در ان نجستہ محفل بر اطراف سریر گردون مصیر صفت کشیدند و اورنگ والا پایہ

اسمان سایہ از جلوس مقدس سعادت پذیر گشت و تاج ہفت حرکی از فرق فرقین

ساکامیاب نوازش گردید و از خلعت خانہ افضل جاہائے رنگارنگ خلعت
ہائے گوناگون زینت بخش قامت اہل انجمن گردید و از زرباشی و بخشش دامن آرزو سے
کامجویان مالامال نقد و ادگشت نظم

دران محفل از بذل شاہکنتی
دل و دیدہ پرگشت مخزن تہی
شد از بخشش شاہ والا گہر
چکر گوشہ بحر و کان و بدر
ز خلعت دران بزم گردون لباس
چو خورشید شد خلق زین لباس

از انجا کہ خدیو افاق بحکم اقتضائے وقت لوازم این جشن مختصر قرار دادہ اکثر مراسم
کہ لازمہ سیرا و ایکست بجلوس ثانی حالہ کردہ بودند درین جلوس میست مانوس سکہ
و خطبہ و تعیین لقب اشرف بعل نیاوردہ موقوف داشتند و امرائے نامدار و نوییان
عالی مقدار چون وقت تقاضائی کرد و پیشکش ہائے لایق این بزم فرخندہ و جلوس
نجستہ نتوانستند سرانجام نمود و نذر سے درخور حال گذرانیدہ سامان پیشکش ہنگام
فرست کہ خاطر از ہم اعا دی پر داخستہ اند قرار دادند و درین جشن والا شاہزادہ
محمد اعظم را کہ تا حال منصب نیافتہ بود بمنصب دہ ہزاری و چہار ہزار سوار سرافراز فرمود
و اکثر امرایا صافہ مناصب و عطائے خلعات و اقبالی و اسپان و دیگر عطایا و مراتب
گوناگون سرافرازی یافتند میرسلطان حسین ولد اصالت خان بخطاب افتخار خان و
میرا برہیم حسین برادرش بخطاب ملتفت خان چہرہ امتیاز برافروختند و درین وقت
بعرض مقدس رسید کہ ابراہیم خان ولد علی مردان خان ارادت گوشہ نفسینی دار دلہذا
شصت ہزار روپیہ سالیانہ او مقرر کردہ از منصب معزول نمودند اگر چہ سابقا میرالامرا
با فواج و تہاہرہ تعیین شدہ بود کہ بہر دوار رفتہ نگذارد کہ سلیمان مشکوہ از اب
گنگ عبور نماید درینوچہارم ذی قعد بنا بر مزید احتیاط شینیر و دلیر خان
وصف لکن خان را تعیین فرمودند کہ اگر سلیمان مشکوہ از جائے فرصت
گذشتن گنگ یا بدین لشکر منصورہ درین روسے اب جمنابودہ سد
راہش نشوند و نہ گذارند کہ این طرف دیائے جمنابور تواند

در بیان نہضت موکب مقدس دفع داراشکوہ بجا و لاہ پنجاب

چون خاطر چہان کشائے از جشن مسرت اندو و جلوس والاہ براونگ جہان بانی و انتظام مہام مالک و امور سپاہ و رعیت و تعیین افواج بر سر سلیمان شکوہ انقراغ حاصل نموده عزیمت توجہ رایات ظفر ایات بجانب پنجاب بجہت دفع فتنہ داراشکوہ مصمم گردید و تاخیر دران باب منافی تدبیر مینمود تا آنکہ موسم بر شکل بود و از کثرت آب و وفور گل و لائے عبور عساکر چہان کشائے متعسر بل متعذر و بر تقدیر طے مسالک و قطع مراحل گذشتن از آب ستیج و بیابان نقدان کشتی و عدم پایاب و با وجود مانعت و مدافعت غنیمت در تصور و خیال ہمگان نیکنجد و قطع نظر ازین مراتب چون موکب والا درین سال تقرب و محنت کمال کشیدہ مسافہتائے بعیدہ پیمودہ بودند بے آنکہ روزی چند تنگن و اقامت واقع شود و سپاہ منصورہ از رنج سفر و یاق براساید این یورش بغایت صعوبت داشت و اکثر عمدان نیز درین موسم تجویز حرکت نیکر و ند نظر

مندیں اسپان لشکر مہنوز عرفناک و اسپان لاغر مہنوز

نیاسودہ از بار خستہ تنی نرسنتہ ہم اند سنج رہ توسنی

آنحضرت رائے ظاہر بینان و کنگاشس عاقبت گزینان منظور ندا شدتہ تبلیغ سرودش غیب از باغ اعزابا و ہنتم ذی قدم مطابق مہد ہم امر داد قریب بصر کہ وقت ظہور انوار فیض آسمانی و محل ورود الطاف ربانی است پاسے عزیمت در رکاب دولت گذاشتہ بجانب پنجاب نہضت فرمودند درین روز جعفر خان از اصل و اصنافہ بنصب شمش ہزاری و شمش ہزار سوار دو اسپہ و بصوبہ داری مالوہ سر ہند رازی یافت و از پیشگاہ خلافت رخصت شد و نامدار خان خلف بزرگ او بنایت نقارہ ممتاز شدہ معہ میرزا کاہنگار برادر کہین ہمراہ پدر دستوری یافت چون خدیو عالم بعد قطع منازل بکرنال رسیدند بہ سبب کثرت آب و خلاب از شاہراہ بہ سمت بین متوجہ شدند کہ از راہ بالا کہ گل و لائے کم نشان میدادند قطع مراحل شود و در منزل اندری از روسے عرضداشت بہادر خان کہ بتعاقب داراشکوہ تعیین شدہ بود و برگذرتلون دریائے ستیج رو برویے لشکر مخالفت قیام داشت حقیقت عبور لشکر منصور از دریائے مذکور بعرض مقدس

رسید تفصیل این جسد نیست که چون دادو خان که باستحکام گذر تلون اتهام داشت
 بموجب طلب داراشکوه روانه لاهور شد بهادر خان بدلاست زمینداران به روپه که
 بسمت بالائے اب واقع است رفته بسمت و پنج منزل کشتی که بر عرا بهما همراه داشت
 ادا کرده و یکپاس شب مانده قریب هشتصد کس از همراهان خود با نطفه گذرانیدان
 بهادران از کشتیها لاهور داده و توپ خانه که همراه داشتند پیش رو کرده بجانب مخالفان
 غفلت مغش که از طرف داراشکوه در آنجا بودند روانه شدند آن گروه تاب شب
 نیاورده رگراے وادی فرارگشتند و این نهنگان دریاے شہامت بجائے مخالفان
 رفته فرود آمدند و آن مقهوران در تلون رسیده بمخزولان دیگر اطلاع دادند آنها را نیز
 قرار اقامت ماند و از گذر مذکور برخاسته روانه سلطان پور شدند و دیگران نیز از
 جا بجای برخاسته مجموع در سلطان پور فراهم آمده صورت حال بداراشکوه نوشتند و
 خلیل اسد خان که نزدیک سرلے راسے رایان منزل داشت یکپاس شب گذرگشته
 خبر عبور بهادر خان از دریا شنید بلا فرصت کوچ کرده مفہم ذی قعد در روپه رسید
 به بهادر خان ملحق گردید و باتفاق یکدیگر لشکر از آب گذرانیدند مہدین ایام از در آمدن
 سلیمان شکوه بکوه سری نگر بموقف عرض والای رسید و شبنجیر و دلیر خان که براسے الشاہ
 طرق اوتغین شده بودند بدرگاہ والای رسیدند لهذا فرمان عالیشان بنام امیر الامراء
 گشت که از کتارہ اب دریاے گنگ برخاسته در اکبر آباد بملازمست شاهزادہ
 محمد سلطان برسد و بندگان خدیو زمان بعد قطع مراحل بسمت و پنج ذی قعد در ساحت
 روپه بر کتارہ دریاے ستیج نزول اجلال فرمودند درین منزل مہاراجہ جوٹ سنگ
 که بعد از واقعہ جنگ اوچین بوطن رفته بود بصدارت راجہ جے سنگ آمدہ جین نیاز
 بر زمین عبودیت سووہ پانصد اشرفی و ہزار روپہ برسبیل نذر گذرانیدہ مورد عوٹ
 والا گشت و خلعت خاصہ و یک زنجیر فیل مزین بگل زربفت و ساز ثقرہ با مادہ و شمیر
 مرصع و کردام انعام مرحمت گشت و بعد از دوسہ روز رخصت فرمودند کہ تا
 معاودت رایات عالیات بدار اختلافہ شاہجہان آباد اقامت و زود راجہ جے سنگ
 و دلیر خان و عقب انہا صفت شکن خان از حضور والای رخصت شدند کہ بنیس افغان
 و بہادر خان پیوستہ متوجہ فتح داراشکوه شوند در منزل گرہ رسانند کہ خلیل اسد خان

و بہادر خان بعد از کوچ از کنار دریا روانہ شدہ بودند راجہ جے سنگہ و دیگر امرای نام
 بردہ ملحق گشتہ از انجا بدفع شورش دارا شکوہ پیشتر روانہ شدند

در بیان فرار دارا شکوہ از لاہور بجانستان بجلت نام

چون خبر گذشتن خلیل اسد خان بہادر خان بالشر منصور باسانی و سہولیت تمام از دریائے
 ستلج بداراشکوہ رسید بارکان لشکر خود کہ از گذر تلون برخاستہ بودند نوشت کہ در
 سلطان پور توقف کنند و داؤد خان را نغین نمود کہ برویائے بیابان رفتہ اقامت و رزد
 اگر صلاح باشد از بیابان گذشتہ بالشرکے کہ در سلطان پور است یکجا شدہ بہار بہ
 و در آنجا عساکر منصور پر داند داؤد خان در گویند وال رسیدہ بحسب صلاح لشکر از
 سلطان پور پیش خود طلب داشتند و آنست کہ مقابلہ جنود فیروزی از اندازہ طاقت
 افزونست حقیقت حال را بداراشکوہ نوشت بنا بران داراشکوہ لشکر کثیر و توپخانہ
 فراوان ہمراہ سپہر شکوہ دادہ در گویند وال فرستاد کہ گذر ہائے دریائے بیابان
 مضبوط نماید چون خبر قریب عساکر فیروزی و نزول بایات عالیات در روپہ بداراشکوہ
 رسید در لاہور تاب اقامت نیاوردہ و بوادی فرار نہاد و جمیع ذخایر و حسنائین
 لاہور از استثنائی و روپیہ و طلا و نقرہ غیر مسکوک کہ مجموعہ زیادہ از یک کرور روپیہ
 بودہ باعشد بانفائیس استعد و اجناس کارخانجات بادشاہی کہ ہمراہ توانست برداشت
 و اکثر توپہا و سایر اسباب توپ خانہ بر کشتیہا و دو آب بار کردہ بست و دویم
 ذمی بقدر باچاروہ ہزار سواران لاہور روانہ ملتان گردید و سپہر شکوہ را از گویند وال نزد
 خود طلبداشت و داؤد خان نوشت کہ چند روز در گویند وال بودہ کشتیہا را سختہ
 و خرق کردہ برخاستہ بیاید چون این خبر بخلیل اسد خان و راجہ جے سنگہ رسید
 خوشوقت متشدہ حقیقت با بدرگاہ والا عرضداشت نمودند و جمعی را بر سبیل تعجیل
 بہ گویند وال فرستادند کہ تا رسیدن جیوش فیروزی کشتیہا از اطراف و نواحی و
 اماکن بالائے آب کہ از تضرع و اتلاف اعادی سالم ماندہ باعشد بہرسانند و ظاہر خان
 و نوری بیگ و امام قلی وغیرہ را بلاہور فرستادند کہ انچہ از اموال والا شکوہ و نوکرانش
 ماندہ باعشد ہدایت آورند و نگاہبانی شہر لاہور کہ از حاکم غالبیت و استنالت سکند

انجام نایند ششم ذی الحجہ ظاہر خان و دیگران داخل لاہور شدند و خلیل اسد خان راجہ جے سنگہ
 با دیگرے امر اوہم ماہ مذکور کہ روز عید انصحنی بود در ظاہر لاہور رسیدہ خیمہ زدند کشتہ نوکران
 دارا شکوہ کہ از وفارقت گزیدہ بودند آمدہ ملحق شدند و فرمان عالیشان صادر شد کہ امر کے
 مذکور داخل لاہور شدہ و توقف نہ کردہ تعاقب دارا شکوہ نمایند و اورا بیچ جا مال و نگ
 نہ ہند خلیل اسد خان و راجہ جے سنگہ یا زوہم ذی الحجہ کوچ کردہ و را چہرہ انطرف لاہور
 منزل کردند و برائے انتظام لشکر یکروز مقام کردہ روانہ پیشتر شدند۔

در بیان نہضت موکب مقدس کجاہن ملتان بتعاقب دارا شکوہ

بعد نزول موکب علی در ساحت روپر چند روز در ان مکان اتفاق قامت افتاد و جشن
 عید انصحنی ہما نجامست بخش خاطر اقدس گشت شانزدہم ذی الحجہ از دریا عبور فرمودہ
 منزل بمنزل قطع راہ نمودند و بوسیلہ عرضداشت خلیل اسد خان و راجہ جے سنگہ
 در اثنا سائے راہ راجہ ماجروپ کہ از دارا شکوہ منحرف شدہ بوطن خود رفتہ بود بقتبہ
 خلافت رسیدہ سعادت اندوز ملازمت گشت و ببطائے خلعت و از اہل و اضافہ
 سہ ہزار و پانصدی ذات و سہ ہزار و پانصد سوار سرافرازی یافتہ بہ تہانہ داری
 چاندی سرحد ولایت سری نگر متعین گشت کہ بضبط و بند و بست برون کوہستان و
 انسا در راہ بر آمدن سلیمان شکوہ و در آمدن مردم نزد او پرواز و درین ایام عند ایخان
 برادر بزرگ بہادر خان کہ بفقہداری سہارن پور در میان دو آب قیام داشت آمدہ ملازمت
 اقدس سعادت اندوز گشتہ رخصت شد کہ نزد خلیل اسد خان رفتہ بتعاقب دارا شکوہ برو
 و عبد اللہ بیگ ولد علی مردان خان بخطاب گنج علیخان سرسرازی یافتہ داخل فوج حضور
 گردید و جمعی کثیر از نوکران دارا شکوہ و محمد صادق بخشی از و جدا شدہ بدرگاہ آسمان جاہ
 رسیدہ بتناصب سرافراز شدند و خنجر خان فوجدار بہیرہ از رفاقت دارا شکوہ مفارقت
 نمودہ بملازمت اشرف رسیدہ بفقہداری کوہستان پنجاب متعین گردید القصد خدیو جہان
 بعد قطع مراسل بست و دویم ذی الحجہ بردیاسے بیاد نزول اقبال فرمودند اردو سے
 مسلی از راہ جسرو خدیو گیسبان بخشی از دریا بیاہ عبور کردہ بست و چہارم ذی الحجہ سے

ہیبت پورپتی منجم سراوقات اجلال گشت دین منزل از عرضداشت خلیل اسدخان و
 دیگر امرا بعرض اقدس رسید کہ داراشکوہ با چہار ہزار سوار و توپ خانہ بسیار و
 سامان پیکار بہ ملتان رسیدہ ارادہ ان دارد کہ در انجا اقامت ورزیدہ اما دہ مجادلہ گردد
 ہذا از ہیبت پورپتی مقرر گشت کہ بطریق ایلیغار متوجہ ملتان شوند ازین منزل شاہزادہ
 محمد اعظم و محمد امین خان بیرنجشی و اعتقاد خان و رائے رایان متصدی معاملات دیوانی و بعضی
 کارخانجات در لاہور فرستادہ خیمہ مختصرے برکاب گرفتہ بست و پنجم ذی الحجہ از ہیبت پورپتی
 ایلیغار فرمودند و راجہ جے سنگہ از لاہور آمدہ ملازمت نمودہ رخصت وطن یافت و
 فدائے خان بموجب حکم از نزد خلیل اسدخان بدرگاہ والا رسیدہ بقوجداری او دہ
 گور کہہ پور از اصل و اضافہ بمنصب چہار ہزاری ذات و چہار ہزار سوار سرانہ سہرازی
 یافتہ رخصت گشت بست و پنجم ذی الحجہ ساحت موضع مومن پور مضرب خیام اقبال
 گردید درین منزل بسامع اجلال رسید کہ داراشکوہ باستماع خبر توجہ موکب والا در
 ملتان ثبات نورزیدہ بست و پنجم ذی الحجہ بعد ہشت مقام بست و دو لک روپیہ از
 خزانہ ملتان بدست آوردہ بست بہکھر فرار نمود اکثر توکرانش ہمراہی اختیار کردہ مفارقت
 گردیدند و حاجی خان بلوچ با جمعی بر سر کشتیہائے خزانہ رسیدہ میخواست کہ سدراہ
 شود باکسان داراشکوہ اورا اندکے اویزشش روداد اخر الامراز عہدہ ممانعت نتوانت
 برآمد بعد معروض این کیفیت خدیوگیہان از مومن پور ایلیغار موقوف کردند حکم والا صادر شد
 کہ صف شکن خان میراتش نقائب نمودہ داراشکوہ را از مالک محروسہ برار و وجاہت
 او ذیکان وغیر ان کہ مجموعہ شش ہزار سوار بودہ باشد ہمراہی خان مذکور مقرر گشت
 و بست ہزار اشرفی بجهت تنخواہ سپاہ مرحمت گردید و فرمان عالیشان بنام خلیل اسدخان
 صادر گشت کہ تا رسیدن موکب والا در ملتان توقف نماید ہنتم محرم ۱۰۸۵ ۶۸۰ ۶۸۰ ۶۸۰
 راوی و چناب کہ یکجا میرود سہ کروہے ملتان مضرب خیام والا گردید خلیل اسدخان و
 بہادر خان و طاہر خان و سایر امرا کہ پیشتر رفتہ بودند بعزبساط بوس والا مشرف
 شدند و شیخ موسے گیلانی کہ از طرف داراشکوہ حکومت ملتان داشت رسید
 عزت خان کہ از توکران عمدہ داراشکوہ بودند باستلام عتبہ خلافت سر بلندی یافتند
 و بعد عزت خان بظاہر قلعت و منصب سہ ہزاری ذات و پانصد سوار سرافراز

گشت اگر چه صف شکن خان با شش هزار سوار بتعاقب داراشکوه سابقا تعیین شده بود لیکن در نیولا بنا بر مزید احتیاط شیخ میرا معه دلیر خان و دیگر امرائے که مجموع نهم هزار سوار بوده باشند خنجر خاصه معه علاقه مرورید و یک لک روپیہ انعام مرحمت فرموده تعیین نمودند که باتفاق صف شکن خان داراشکوه را از ممالک محروسه برارند نهم محرم الحرام بزیارت روضه منوره فیض امین عارف صمدانی قطب ربانی شیخ بہار الدین ذکریا ملتانی قدس اسد سرہ العزیز تشریف برده استمداد ہمت و استفاضہ انوار توجہ نمودند و بوقت آمدن در فتن از در فتنانی جیب مراد مساکین برامو دند دران ایام فرمان والا شان بنام شاہ نواز خان کرتا این زمان در قلعہ بہمان پور مجوسس بود صادر فرمودہ از اصل واصنافہ بمنصب شش ہزار سوار و شش ہزار سوار از انجملہ پنج ہزار سوار دو اسپہ سرافراز فرمودہ بصوبہ داری گجرات کہ تا حال بتصرف کسان مراد بخش بود تعیین کردند و لشکر خان را از صوبہ کشمیر تغیر کردہ بصوبہ داری ملتان نواختند +

در بیان معاودت موکب مقدس از ملتان بجا شہ جہان آباد بدفع شورش محمد شجاع

در زمان بودن نواحی ملتان از روسے نوشتجات واقعہ نگاران بعرض اقدس رسید کہ محمد شجاع با غمائے داراشکوه اندیشہائے باطل بخود راہ دادہ در بنگالہ لشکر فراہم آوردہ و اسباب پیکار سامان کردہ بعزم مجادلہ روانہ شدہ از نیجبت حضرت خدیو گیہان افواج قاہرہ بتعاقب داراشکوه بجانب بہار تعیین کردہ دو از دہم محرم سنہ ۱۰۶۸ از ظاہر بلدہ ملتان بسمت شاہ جہان آباد نہضت فرمودند ہمگی پنج روز و نیم دیکی ملتان اتفاق اقامت افتاد درین تاریخ حاجی خان بلوچ کہ از عمدہ زمینداران ملتان بود باستناد عتبہ مقدسہ فایز گشت و بعنایت خلعت و قبیل واسپ سرانہ ساز شدہ بوطن مرخص گردید و ریایات جہانکش بعد قطع مراحل بست و چہارم محرم در ساحت اچہرہ نزدیکی لاہور نزول اقبال فرمودند امرا کہ در لاہور بودند سعادت اندوز ملازمت شدند بست و پنجم از اچہرہ بر میل کوہ مشکوہ سوار دولت شدہ ہر اد شہر لاہور را میت توجہ برافراشتند بعد رسیدن

بر دروازه هتیمه پول قلعه مبارک لمح سواری توقف فرمودند قلعه را بنظر احتیاط ملاحظه نموده
 عنان اقبال منعطف ساختند و در مسجد جامع وزیرخان که در اثنا سائے راه واقع است
 فرود آمده نماز ظهر با جماعت گذرانیده نزدیک سه پاس در ساحت باغ فیض بخش المشهور
 بشالامار نزول فرمودند درین منزل خلیل امیرخان بصوبه داری لاهور ویک که در دام انعام
 سرافراز شد و میر میران خلعت او که خطاب میرخانی یافتہ بود بفرج داری کوهستان
 پنجاب مقرر گشت و بجهت نظم و نسق مہات صوبہ پنجاب ورقاہیت و اسودگی سپاہ
 کہ در سفر نقب کشیدہ بودند روزے چند مقام شد حاجی بقا کہ از جانب بادشاہ ہزادہ
 محمد شجاع تہنیت نامہ آوردہ بود بعطائے خلعت و انعام سرافراز گشتہ رخصت انطون
 یافت چون از نوشتہ صف شکنان کہ بتعاقب دارا شکوہ متعین بود حقیقت کار طلبی
 نوری بیگ و امام قلی اغر بعرض والار رسید اولین را بخطاب ترکتاز خانی و دومی را بخطاب
 اغرخانی سرافراز فرمودند و قبادخان از کویان شیخیر بصوبہ داری تہتہ از اصل اضافہ
 بمنصب چہار ہزاری و سہ ہزار سوار سرفراز گردید سلخ محرم احرام از باغ فیض بخش
 بصوبہ شاہجہان اباد ہنضت شدہ پنجم صفر از دریائے بیابہ براہ جسر عبور فرمودند بعد
 قطع مراحل در سہرند رسیدہ در عمارات باغ نواحی سہرند نزول اقبال واقع شد و پیشکش
 راجہ تودرل از نظر گذشت و درجہ پذیرائے یافت شانزدہم عرصہ تہانیر مضرب خیام
 اقبال گشت و شیخ عبد الکریم از تغیر راجہ تودرل بہ تنظیم مہات چکلہ سہرند مقرر شد بہت و
 چہارم صفر ساحت باغ اعزابا و از نزول اشرف خوری و طراوت یافت مہاراجہ جسونت سنگ
 کہ بموجب حکم اقدس در شاہجہان اباد اقامت داشت و دیگر ہندائے سعادت ملازمت
 در یافتند چہارم ربیع الاول مطابق نہم از چوں ساعت داخل شدن دولتخانہ قلعه مبارک
 نیک بود شہنشاہ جہان نخست بشکار گاہ توجہ نمودہ نشاط اندوز شکار شدند بعد از مرحمت
 قریب دو پاس از روز گذشتہ بیابغ مسند باری کہ پائین شہر و باغ اعزابا واقع است
 نزول سعادت نمودہ ساعتی با ستراحت گذرانیدند و آخر روز با بخت فیروز و
 اقبال عد و سوز چون غور شید جہان تاب و بدر عالم افروز کہ بر او چ سپہر براید بر نیل کوه شکوہ
 بدیع منظر تہنیت زرین بر پشت ان نصب گردیدہ بود سوار دولت شدہ بواسطے
 عزیمت بصوبہ مصر اقبال بر افراختند تقاریرائے نشاط شادی بنوازش در آمد

وغریو بل وکوس وکرتا و نیرطنطنه شوکت و غلقه حشمت و رگوش روزگار پیچید و گیتی
 خدیو همنان نصرت و ظفر از میان بازار شهر عبور فرمودند چون وقت نماز عصر رسید
 بود مسجد جامع پر تو ز دل انگنده نماز جماعت ادا کرده از آنجا سوار شده دو نیم گهری
 روزمانده قلعه مبارک از فرزول اشرف سرکوب حصار افلاک و شرافت بخش
 مرکز خاک گشت *

در بیان جشن وزن حضرت خدیو گیهان خداوند جهان

درین ایام فرخنده فرجام که سال چهلیم از عمر گرامی صورت انجام یافته آغاز سال چهل
 و یکم بحساب شمسی مبارکی و فرخندگی گردیده جشن وزن بامین مقرر و رسم معهود
 صورت انعقاد یافت هفتم ربیع الاول مطابق دو از دهم از ماه الهی سینه بزمی والا
 و جشنی دلکش ترتیب یافته در ایوان گردون اساس غسل خانه والا اوایل روز که ساعت
 میمنت قرین و میزان فلک را چشم بر زمین بود کفه ترازو از گوهر عنصر مقدس گران بار قدر
 و شرف گشت و آن پیکر دولت و پیکر اقبال را که از فرط بزرگی و عظمت با گوهر جواهر
 پاک و جواهر و خزاین افلاک نتوان سنجید بمقتضای رسم و عادت بزرگسیم و سایر
 اشیای معهود سنجیدند بعد از ادای این جشن دولت قرین خاقان نان زمین
 چون آفتاب از برج میزان برآمده سریر آسای دولت و کامرانی شدند در آن نجسته
 روز بندای عتبه خلافت بمواهب و مکارم از حمد با افزایش مناصب و عطایا
 خلایع و شمشیر و خنجر و اسپ و فیل و نقتاره و علم و انعام نقود و خطاها سگ لایقه
 نوازش یافتند نجابت خان که بنا بر صدور تقصیر عظیم بتغیر منصب و جاگیر و عزل از
 رتبه شوکت و اعتبار و سلب خطاب خانخانی و سپه سالاری مورد بی عنایتی گشته
 مدتی از دولت بار و سعادت کورنش محروم بود درین بلا بوساطت بار یافتگان محفل والا
 رقم عضو بر جریده جرایمیش کشید و رخصت کورنش از زانی یافت و داد و دهان که در حدود
 بهکراز و آراشکوه جدا شده در حصار مسکن خود رسیده بود باستان بوس معزز شده
 بمنصب چهار هزار و سه هزار و سیصد و بیست و یکم و امیر الامرا که بر حتمت اختلاف
 اکبر اباد و راجه سگه که در وطن بود و جعفر خان صوبه دار مالوه و خلیل اسرخان

صوبه دار لاهور بار سال خلائع و مهابت خان صوبه دار کابل با ضافه هزارى بمنصب
شش هزارى و پنج هزار سوارانانجمله سه هزار و پانصد سوار و دوا سیه بلند پاگى یافت
و اسلام خان با ضافه دو هزار سوار بمنصب پنجهزارى و پنجهزار سوار سرافراز گشته بخدمت
بادشاهزاده محمد سلطان مرخص گشت و بهادر خان با ضافه هزارى ذات و هزار سوار بمنصب
پنجهزارى و چهار هزار سوار مباحى گشت چون آن روز بفرخى و مباركى بانجام رسيد شب هنگام
اتشبازى که با اشاره والا ان روسے اب جنا محاذى در مشن مبارک آلات و ادوات
ترتيب داده بودند مسرت افزوز خواطر نظار گيان و فروغ افزائے بزم عشرت
گشت شب ديگر چراغانے که هم دران روسے اب در کمال خوبى سرانجام يافت بود
بهجت بخش تماشا ميان گر وید تا سه روز بساط نشاط اين جشن والا مہد بود و از دم
سیر باغ صاحب آباد که در وسط شهر شاه جهان آباد بيگم صاحب طراوت و نظارت
داده اند فرمودند روز دوم بزيارت روضه منوره حضرت جنت اشيا نى همايون بادشا
کشى سوار تشریعت برده فاتحه خوانده پنجهزار روپيه بجاوران مرحمت کرده بطواوت هزار
فايض الانوار حضرت شيخ نظام الدين اوليا تبرک جسته هزار روپيه مستحقان مجاوران
حنایت فرمودند و از انجا بروضه قدسيه شيخ قطب الدين کاکى قدس اسر سه که هفت گروهي شاه جهان آباد
واقع است توجه نموده در رسم زيارت بجا آورده و استداد همت نموده و هزار روپيه نذر گذرانیده و از انجا
معاودت نموده داخل دو تقيانه والا شدند سابقا بشاهزاده محمد سلطان فرمان عالی شان
صادر شده بود که امير الامراء کبير آباد گذاشته با توپخانه و لشکر بیدافعه محمد شجاع
که نزد یک باله آباد رسیده روانه شود درينولا بعرض والا رسيد که شاهزاده هفتم
ربيع الاول از اکبر آباد روانه الہ آباد گر ویدر عدد انداز خان را به قلعه دارى اکبر آباد
تعيين نموده فرمان والا شان بنام ذوالفقار خان صادر گشت که قلعه حواله رعد
انماز خان مناسيد و یک گور روپيه بارسنه از اشرفى از حسنزاده عامره
گرفته معه توپ خانه روانه الہ آباد شود و به بادشاهزاده محمد سلطان ملج گردد و بسيارى
از مہارنان تہور شجاع بہمراهى او تعيين شدند

در بیان ماسکرا احوال بادشاهزاده محمد شجاع و توجه موکب لال بدفع او

او همیشه با حضرت خدیو گیهان لاف موافقت و مصداقت و دم یکجہتی و موافقت
میزد بوسایل رسل و رسایل اظهار این معنی نموده عهد و صفت و این اخوت مستحکم میکرد
و خدیو عالم نیز بمقتضای مہر اندیشی و یگانگی در رواج کار رونق حال او کوشیدہ
در صدواعانت و رعایت بودند و از قضیہ شکستی کہ او را از سیلان شکوہ رودادہ بود
خاطر اقدس ملالت اندود بود میخواستند کہ جز این انکسار فرمودہ مجدد اساس دولت
اورا استحکام بخشند انہجہت بعد انہزام دارا شکوہ از نواحی کبر اباد نزول
عساکر منصور و ریاض نور منزل از حضرت اعلیٰ بمبالغہ تمام مونگیر را با صوبہ بہار کہ ہمیشہ
محمد شجاع از زوسے ان داشت و میسر نی شد ضمیمہ ولایت بنگالہ باقطاع او مقرر
کردہ فرمان حضرت اعلیٰ و ملاحظت نامہ متضمن تفویض ولایات مذکورہ مصحوب محمد میرک
گزر دار فرستادند و ضمیمہ مضمون عاطفت نامہ نمودہ بودند کہ بالفعل انولایت متصرف
شود بعد تمام کار دارا شکوہ چون رایات عالیات بستقر خلافت معاودت کنند
مطالب و دعیائے کہ داشتہ باشد اظهار نماید در حصول ان کوشش بکار خواهد رفت
محمد شجاع از رسیدن محمد میرک و ظہور این عطیہ مسرور شدہ در پیراہن نگینید و تہنیت نامہ
مشکبر مرکسم بہار کبا و مصحوب محمد بقا بجناب والا ارسال داشت و خود از اکبر اباد
کہ حاکم نشین بنگالہ است در پتہ آمد چون عقل معالمدان نداشت و سود از زیان
نیدانست بعد تصرف بر صوبہ بہار و استماع توجه رایات جہانکشا بہ سمت پنجاب
بتعاقب دارا شکوہ و تصور این معنی کہ تمام این ہم بزودی متصور نیست و خالی بودن
تختگاہ از موکب جلال و اغوائے خوشش اندگزیان واقعہ طلب در طمع افتاد و در
اواسط سفر کہ رایات اقبال در پنجاب بود فرصت یافتہ بجانب الہ اباد روانہ گردید
بعد رسیدن در نواحی قلعه رہتاس رام سنگ نوکر دارا شکوہ کہ عراست ان قلعه
داشت باشارہ دارا شکوہ کہ بعد فرار از اکبر اباد بجمع قلعه دالان سمت الہ اباد نوشتہ

کہ قلعہ بھمد شجاع بسپارند ملاقی شدہ مکالیہ قلعہ مذکور داد و بھینس رسید عبد الجلیل
 بارہ ہزار چنانہ گدہ حوالہ کر و رسید قاسم قلعہ دارالہ اباد بھمد شجاع نوشت کہ ہر گاہ
 باہنصوب بیایند بموجب امر داراشکوہ قلعہ را تسلیم مینمایم مستوح این مقدمات
 باعث رسوخ عزم محمد شجاع گردید خدیو زمان باستان این حرکات او نینخواستند
 کہ پردہ از روئے کار او کشیدہ اید این تاہنچارے او نا کردہ انگاشتہ مو عظمت تا
 مکر مرقوم فرمودند کہ شاید سرمایہ شعور او گردیدہ از کردہ تا صواب خود بازاید
 با وجود اینہم مراتب از روئے ناقبت اندیشی قدم جرات از حد خود بیرون نہادہ
 بحد و بنارس نزدیک رسیدہ قصد الہ اباد نمود و این اخبار مکر ربیع اقدس رسید
 بنا بران ہفدہم ربیع الاول مطابق بست و سوم اذر ماہ الہی در افاہیل روز باہنخت
 فیروز از قلعہ مبارک بر فیل ظفر پیکر سوار دولت شدہ بہم عنانے جنود اسمانے
 رایت عزیمت بر افراختند قلعہ داری دارا اختلافہ شاہجان اباد و محافظت
 مراد بخش بدستور سابق بسید امیر خان تفویض یافت و راہ سورون مقرر کردہ
 بعد قطع مراحل سوم ربیع الثانی نواحی قصبہ سورون مخیم خیام جاہ و جلال گشت
 ازان منزل نیز قندی صحیفہ مبنی بر مراتب و عظمت و نصیحت در باب مصالح و مہدایا
 بھمد شجاع نوشتند کہ تا ممکن باشد کار بستیزہ نکشد چون خبر نزدیک رسیدن محمد شجاع
 روز بروز میر رسید و یقین انجامید کہ ان شوریدہ دماغ سودائے سلطنت در سر
 دارد پنجم ماہ مذکور از سورون نہضت فرمودند بعد قطع دوسہ مرحلہ بوضوح پیوست
 کہ محمد شجاع بعد بر آمدن از قینہ چون بہ بنارس رسید از ظلم پستی و بیدادی برسگندہ
 ان بلدہ دست تعدی کشادہ از مہنود و مسلمین بقہر و عنف فریب سد لک روپیہ
 گرفت متصدیان او اصناف مبلغ از میان بردہ انواع تعرض بر دم رسانیدند و
 از انجا ہفتم ربیع الثانی بالہ اباد رسید و سید قاسم قلعہ دارانجا از قلعہ فرود آمدہ ملاقی
 شد محمد شجاع ان را بدستور سابق باو گذاشت نہ روز در الہ اباد توقف کردہ بجانب
 اکبر اباد روانہ شد القصبہ چار و ہم ربیع الثانی خدیو افاق در کن پور نزول اقبال
 فرمودہ بروضہ قدسیہ حضرت سید بدیع الدین قدس سرہ کہ بزبان عوام
 بشاہ مدار ریشاہ باز مشہور ہستند تشریف بردہ مراسم زیارت بجا آوردند

پسند هم ظاهر قصبه کوره مضرب سراوق نصرت شد شاهزاده محمد سلطان که در آنجا بود
بلازمست اشرف شرف گشت و نیز معظم خان که بموجب فرمان عالی شان از وکن
روانه شده بود درین منزل بلازمست اقدس سعادت اندوزگر دید و از رسیدن او
بر وقت حسن اخلاص و کارطلبی او بظهور پیوست *

در بیان شرح شوخی مهاراچه حیونت سنگ در جنگ

حضرت خدیو گیهان بجم شجاع و رایت مستخ برافراختن

و فرار محمد شجاع از معرکه کارزار

نوزدهم شهر ربیع الثانی مطابق بست و سویم دی ماه اهی سنه عزم صفت آراکے
عزم گردید بموجب حکم والا توپخانه رعد نهب برق نشان برابری غنیم برده صاعقه
بار و آتش نشان شدند نهنگان شیرانگن و بیان دشمن شکن تن بزیب چلته و جوشن
پیراسته فوج فوج مانند موج از پی هم برخاستند و سیل سازان جنود دولت
و میر تو زکان بهرام صولت بترتیب و تسویه عساکر پر داخته صفوف قتال راستند
شاهزاده محمد سلطان و خان عالم با امرائے دیگر هراول و ذوالفقار خان با توپ خانه و
اکثر برقداران و امرائے والا شان هراولی شاهزاده قرار یافت و مهاراچه حیونت سنگ
بارا چوتان برتعار مقرر گشت و اسلام خان با امرائے نامدار هراولی مهاراچه حیونت یافت
و سرداری فوج چرنقار بشاهزاده محمد اعظم نامزد شد و خاندوران و امرائے دیگر هراولی
این فوج عظیم و سرکردگی التمش بحسن جرات و کوشش بهادر خان تفویض یافت
و در دست راست موکب مقدس داود خان با همی از دلیران معین گشت و راجه
سماں سنگ و سید فیروز خان و حسن علی خان و دیگر نوینیان و الاجاه در دست چپ شرح
ثابت قدم شدند و قلب لشکر منصور بفر شوکت مقدس معلی که بر تو انوار عظمت
اهی است قوت گرفت شاهزاده محمد اعظم را بدستور معارک و دیگر هراولان و سعادت
همراهی نموده با خود در حوضه نیل خاصه جاگذاوند و معظم خان را در نیل ریتر جاداده

فرمودند که فیل مرکوب او در جنب فیل خاصه بوده باشد و سرداری میمنه قول مبارک
 بجوهر شهاست محمد امین خان خلف معظم خان و کار فرمای میسره بحسن شجاعت
 مرتضی خان تفویض یافت و نسبت خان بیجا پوری واکشتر و کهنیان بقراولی مقرر شدند
 خواص خان و سردار خان و جمعی دیگر بچند اولی قرار یافتند و فیلان فلک مشکوه خصم
 احکن دشمن را با اسلح و یراق مشکوه اسمانی یافتند برق افکنان چابک دست و
 تفنگ چیان موشگاف بر پشت پشته انجا جا گرفتند و در هر فوج چندی ازان
 عریده جویان با توپ خانه جدا گانه معین گشتند در آن روز از کثرت سپاه و جوش
 لشکر آثار شور محشر هویدا بود و از غبار سم ستوران و فور مواکب منصور چهره آسمان
 در زمین ناپیدا لشکری راسته و رنگین چون سبز و ریاحین توگوس از زمین میجوشید و پیشی
 پر قهر و طیش مانند امواج بحر مواج از شورش بین میخروشید و زمین با همه تحمل و
 سخت جانی از حمل گرانی این خیل انبوه ستوه بود و از بسیاری فیلان هن جوش فلک
 مشکوه سراسر صحرایه می نمود و نظم

زمین از چرخ وسعت قرض میکرد	زمانی شور محشر عرض می کرد
که نقش سایه بر دوشش هو بود	چنان از جوش لشکر تخط جا بود
مانندی برستان نیزه داران	اگر سیلاب باریدی چو باران

العصه قریب نو د هزار سوار که کم وقت در ظل رایت سلاطین نامدار فراهم آمده باشد
 هیا به پیکار و آماده بگیر و دار گردید و در همین روز محمد شجاع نیز بترتیب و تسویه افواج
 خویش پرداخت و خود باله و ردینجان و عبدالرحمن ولد نذر محمد خان در قول جا گرفت و
 بلند اختر پسر ابوسعید قاسم باره قلعہ داراله ابله و پسر اله و ردینجان هر اول زمین لرین خان
 پسر بزرگ در بر نغار و حسن خویشگی را هر اول او کرد و مکرم خان صفوی و امراسے دیگر در
 جرنغار مقرر ساخت و شیخ ظریف را با فوسے و طرح انتظام داد و اسفندیار معموری را
 اتمش و ابوالعالی میراتش و میر علاول دیوان خود را به چند اولی و سعید قلی او ذبک را
 بقراولی گذاشت با بکله بعد انقضائے چهار گهری از روز مذکور خدیو افاق سوار دولت
 شده بکراالی استگی و آرام مسافتی که بالفکر گاه غنیم بود بگام نصرت بگام می پیمود و سپاس
 از روز گذشته به فاصله نیم کرده از عساکر مخالف صفت آراسے کردند محمد شجاع آنروز

قدم جرات از جائے خود ہمیشہ نگذاشت پاره توپخانہ پیش فرستاد و بروے
 جنود والا توپ و تفنگ سرداوند ازین طرف نیز توپ خانہ شعلہ اندروز حرب
 و پیکار گشت و تا شب از طرفین اثر دوائے آتش فشان بان و ننگ خون اشام از
 توپ و تفنگ سرسید اوند چون شب در رسید صفت محاربه در ہم پیچید ویر لٹج والا
 صادر شد کہ عساکر ظفر قرین بہان ترتیب کہ صفت بستہ بودند از اسپان فرود آمدہ با جوشن
 و سلاح شب را پاس دارند و سرداران ہر یک در پیش فوج خود مورچل بستہ از غدر
 و کید اعدا غافل نباشند و خدیو گیتی بعد از نسراغ لوازم حزم و احتیاط از فیل
 فرود آمدہ بدو تختانہ مختصری نزول اجلال فرمودند و بعد اوائے نماز مغرب و عشا
 استدعا کے نصرت و فیروزی از حضرت صمدیت نمودہ با بخت بیدار و دل ہوشیار
 بر بستر راحت تکیہ زدند و در اواخر شب ہمارا جہ جسونت سنگد کہ ظاہر سر بر خط بندگی
 و انقیاد و نہادہ انہار دو لٹخواہی مینمود و در باطن از خبت سریرت خویش خالیفت و
 نلامین میزیست بعزم شورش انگیزی از معرکہ کارزار فرار نمودہ مشباشب کسان نزد محمد شجاع
 فرستاد و اورا از داعیہ فاسد خود اطلاع داد و بتامی لشکر خود و راجپوتان کہ در رنغار
 بادقین بودند و گردان شدہ عنان ادبار بر تافت و بار دوسے شام ہزارہ محمد سلطان
 کہ بر سر راہ بود و دمش دست جسارت بغارت کشودند و ہرچہ توانستند تاراج نمودند
 و بعد ان بلشکر گاہ والا رسیدہ دست انداز بہائے عظیم کردند و در راہ ہرچہ و ہر کس کہ پیش
 آمد دست خویش تاراج و پایمال راجپوتان گشت از بیہمتہ شورش و انفتاب عجبی در آرد و
 معلی کہ بقاصدہ دو کہ وہ بود راہ یافتہ مردم بہم بر آمدند و خبر ہائے موخش اشوب امیر
 شجاع شد معندان فتنہ جو دہر زہ کاران ار دوسر بفساد برداشتہ دست جرات
 بخزانہ و کارخانجات و دواب بادشاہی و امتعہ و اموال امراد سپاہی دراز کردند و
 بخود سری و شورش افزای پرداختند نزدیک بصبح این خبر بلشکر رسید و باعث برہمزدگی
 جنود فیروزی گشتہ سلک جمعیت از انتظام افتاد و بسیاری از مردم پست فطرت
 و کم حوصلہ برائے خبر گیری بنگاہ از روے سرا سبگی و اضطراب بےسکر والا شتافتند
 و این تقریب رخ از عرصہ کارزار بر تافتند و جمعی کوتہ ندیش طرف مخالفان راجان شتہ
 شباشب بہ لشکر محمد شجاع پیوستند و فریقے بدولان تا عاقبت اندیوں پاسے